

УДК 371.26.(44)"19"

О. Г. ПЕРМЯКОВА

**МОНІТОРИНГ ЯКОСТІ НАВЧАННЯ В ЄВРОПЕЙСЬКИХ КРАЇНАХ У
КОНТЕКСТІ МІЖНАРОДНИХ ПОРІВНЯЛЬНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ (ДРУГА
ПОЛОВИНА ХХ СТОЛІТТЯ)**

Розглянуто питання проведення моніторингу якості навчання в європейських країнах у контексті міжнародних порівняльних досліджень. Прикладом моніторингу на міжнародному рівні є впровадження міжнародних програм (TIMSS, PISA, PIRLS, CIVIC, LINGVA тощо), які проводяться за сприяння Міжнародної асоціації з оцінки навчальних досягнень (IEA) та Організації економічного співробітництва та розвитку (OECD). Висвітлено фактори, які впливають на результати показників успішності учнів загальноосвітніх навчальних закладів.

Ключові слова: моніторинг, міжнародні порівняльні дослідження, якість навчання, освітні системи, тестування, загальна успішність, результати успішності.

О. Г. ПЕРМЯКОВА

**МОНИТОРИНГ КАЧЕСТВА ОБУЧЕНИЯ В ЕВРОПЕЙСКИХ СТРАНАХ В
КОНТЕКСТЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ СРАВНИТЕЛЬНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ
(ВТОРАЯ ПОЛОВИНА ХХ ВЕКА)**

Рассмотрены вопросы проведения мониторинга качества обучения в странах Европы в контексте международных сравнительных исследований. Примером мониторинга на международном уровне являются международные программы (TIMSS, PISA, PIRLS, CIVIC, LINGVA), которые проводятся при содействии Международной ассоциации по оценке учебных достижений (IEA) и Организации экономического сотрудничества и развития (OECD). Определены факторы, влияющие на результаты показателей успеваемости учеников общеобразовательных учебных заведений.

Ключевые слова: мониторинг, международные сравнительные исследования, качество обучения, образовательные системы, тестирование, успеваемость, результаты успеваемости.

O. PERMYAKOVA

**MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION IN EUROPEAN
COUNTRIES IN THE CONTEXT OF INTERNATIONAL COMPARATIVE
RESEARCH (SECOUND HALF OF THE 20TH CENTURY)**

The article deals with conducting of monitoring the quality of education in European countries in the context of international comparative researches. The implementation of international programs (TIMSS, PISA, PIRLS, CIVIC, LINGVA etc.) is an example of monitoring at the international level. These programs are conducted by the instrumentality of the International Association for the evaluation of educational achievement (IEA) and Organization for Economic Co-operation and Development (OECD). The factors that influence upon the results of the success rates of secondary schools pupils have been analyzed.

Key words: monitoring, international comparative researches, study quality, educational systems, testing, total success, the results of success.

Інтеграція України з європейським освітнім простором та сучасні інтеграційні процеси в Європі зумовили зростання інтересу серед вітчизняних педагогів до вивчення міжнародних проектів дослідження якості навчання в освітніх закладах Європи.

Проблема моніторингу займає вагоме місце в дослідженнях вчених і стосується широкого кола питань: оцінювання якості освіти, розробка механізмів забезпечення якості сучасної освіти, педагогічне управління. Особливий інтерес на нинішньому етапі викликають дослідження проблеми проведення моніторингу якості освіти в країнах ЄС, зокрема, міжнародні порівняльні дослідження якості навчання в загальноосвітніх закладах. Порівняльні моніторингові дослідження збагачують досвід, що є необхідним і для вдосконалення системи оцінювання успішності учнів, і для проведення педагогічної діяльності, а також з'ясовують причини, які впливають на розвиток дитини та її успішність.

В Європі моніторингові дослідження якості знань школярів розпочато в другій половині ХХ ст. Наприкінці цього століття в країнах Європи спостерігається розвиток порівняльної педагогіки та підвищений інтерес до порівняльних міжнародних досліджень. Поряд з моніторингом якості навчання на національному рівні європейські країни беруть участь у міжнародних моніторингових дослідженнях. Від 90-х років ХХ ст. розроблено низку міжнародних програм дослідження учнівських знань, які дають можливість об'єктивно визначити рівень знань учнів для кожної країни окремо, провести порівняння на міжнародному рівні, виявити, наскільки ефективно функціонує кожна освітня система. Висвітлення цих питань дозволяє накреслити шляхи, які сприятимуть більш ефективному проведенню моніторингових досліджень порівняно з простими змінами в практиці проведення оцінювання, що, відповідно, зумовить корінні зміни в усій педагогічній діяльності.

Моніторинг на міжнародному рівні впроваджується завдяки міжнародним програмам (TIMSS, PISA, PIRLS, CIVIC, LINGVA та ін.), що здійснюються за сприяння Міжнародної асоціації з оцінки навчальних досягнень (IEA) та Організації з економічного співробітництва та розвитку (OECD). Проведення міжнародних порівняльних досліджень дає можливість кожній країні побачити свій загальний рівень стосовно інших країн, оцінити можливості й виявити недоліки в системі освіти, а також виявляє зміни у функціонуванні освітніх систем, що сприяє утворенню пріоритетів шкільної освіти в світі: переорієнтація на компетентнісний підхід, безперервна самоосвіта, опанування нових інформаційних технологій, підготовка молодого покоління до повноцінного життя в суспільстві.

Головне завдання міжнародних досліджень – це порівняння освітніх систем. Інноваційною тенденцією у світовій моніторинговій сфері є наголошення на результатах освітньої системи.

Актуальність порівняльних досліджень зумовлена необхідністю кращого розуміння громадянами суспільства функціонування освітніх систем, а також потребою в інформуванні урядових кіл і громадськості про якість освіти на різних етапах і всіх форм навчання.

Метою статті є висвітлення питання проведення міжнародних досліджень якості навчання в загальноосвітніх закладах в країнах ЄС, зокрема факторів, що мають вплив на результати успішності учнів.

Про актуальність вказаної проблеми свідчать численні публікації у вітчизняних та зарубіжних педагогічних виданнях. Питання вимірювання рівня знань учнів, якості освіти, освітніх моніторингових досліджень розглянуто в працях вітчизняних та зарубіжних науковців О. Локшиної, Н. Лавриченко, Г. Єгорова, Б. Вульфсона, З. Малькова, А.-М. Шартє, Ж. Кардіне, М. Барлова, К. Бодело, Ж. Левассер, Р. Естабле, Ф. Перрену та ін.

Як вважає О. Локшина, міжнародні порівняльні дослідження можна поділити на дві великі групи:

- теоретично зорієнтовані порівняльні дослідження, метою яких є розробка комплексних моделей освітніх систем. Такі дослідження передбачають встановлення співвідношення між учнівськими досягненнями і такими характеристиками, як зміст освіти, освітні технології, рівень фінансування, з метою виявлення відмінностей між школами чи класами, а також в учнівських досягненнях як одиниці аналізу;

- описові дослідження окремих характеристик освітніх систем з метою забезпечення корисною і точною інформацією на основі кількох простих змінних (результати тестування,

розклад занять, кількість і види навчальних матеріалів тощо). Такі описові дослідження не розкривають причин відмінностей, проте містять відомості, які можна періодично перевіряти, наприклад, розбіжності в рівні знань учнів з таких базових предметів, як математика, природознавство, мова та ін. [5, с. 65].

Аналіз наукових джерел свідчить, що в 60-і роки ХХ ст. у багатьох країнах світу було започатковано впровадження порівняльних досліджень описового характеру. Стандартизоване тестування з основних предметів проводиться на різних ступенях навчання і в різних вікових групах. У більшості міжнародних порівняльних досліджень тестували учнів віком 9–10, 13–14 і 17–18 років [5, с. 65–66].

До найважливіших міжнародних досліджень з оцінювання якості середньої освіти, які проводились у другій половині ХХ ст., належать Міжнародна програма оцінки знань та вмінь учнів (PISA) і Третє міжнародне дослідження оцінки якості математичної та природничо-наукової освіти (TIMSS).

На переконання дослідників, суттєві відмінності між освітніми системами європейських держав не вважаються перешкодою для розвитку співпраці в галузі освіти, зокрема, проведення міжнародних порівняльних досліджень з якості знань учнів. Як зазначив ректор Європейської академії (м. Страсбург, Франція) Ж.-П. де Годемар, завдання всіх країн ЄС в галузі освіти полягає в тому, «як покращити взаємне пізнання освітніх систем окремих країн, щоб кожна спромоглася навчитися чомусь в іншій» [1, с. 51].

Аналіз результатів проведеного дослідження PISA свідчить, що в країнах з високим рівнем диференціації учнів за соціально-економічними показниками спостерігається значний вплив цього поділу в навчанні на результати успішності школярів.

Французькі науковці (Ж. Леметр, Ж.-Л. Маршетті та ін.) зазначають, що країни, які брали участь у дослідженні PISA, мають не зовсім однакові погляди щодо завдань дослідження. Ж.-Л. Маршетті вказує, що США більш зацікавлені у перевірці знань учнів ніж рівня їх загальної компетентності. І навпаки, північні країни надають перевагу перевірці компетентностей своїх учнів [12, с. 12].

На думку Е. Ботьє, головне питання полягає в тому, щоб знайти правильну відповідь: чому одні завдання є дуже легкими для одних учнів і водночас незрозумілими за змістом для інших. Неможливо перевірити рівень учня не враховуючи контекст. На переконання науковця, насамперед необхідно встановити, що треба перевіряти: те, що «є необхідним для життя, чи те, чому навчають у школі» [12, с. 12].

Дослідники зазначають, що аналіз численних джерел, присвячених міжнародному порівняльному дослідженню PISA, дає підстави стверджувати, що на результати тестування значною мірою вплинув рівень оволодіння загальнонавчальними вміннями організовувати власне пізнання, керувати пізнавальним процесом. У ході дослідження PISA було встановлено, що успішність учнів із певного напрямку залежить від того, яким методом у навчанні керувався учень, тобто як відбувалося засвоєння нового матеріалу (запам'ятовування чи використання активних методів). Кращі результати в усіх країнах продемонстрували ті учні, в навчанні яких застосовувались активні методи навчання. За результатами тестування кращі показники були в тих учнів, котрі в навчанні приділяли неабияку увагу змаганням або співробітництву. Як вважає І. Іванюк, «ці два стилі можуть доповнювати один одного за певних умов, вони не є альтернативою один одному» [3, с. 20].

На переконання експертів, моніторингові дослідження, особливо міжнародні, є важливими і головне полягає не в тому, щоб визначити кращих, а в тому, щоб критично оцінювати одержані дані. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновки, що поряд з питанням компетентності/знання дослідження PISA провело порівняння функціонування освітніх систем країн. Завдання полягало не лише в тому, щоб виявити зразкову модель освітньої системи, визначити кращих у навчанні, а й з'ясувати і проаналізувати труднощі, які виникають в учнів у процесі навчання.

До великомасштабного міжнародного дослідження відноситься TIMSS, що проводилось у 1994–1995 рр. і метою якого передбачалося визначити рівень природничо-математичної підготовки учнів на різних рівнях школи (5 паралелей): 3–4 класи початкової, 7–8 класи основної та випускний клас старшої школи. TIMSS вважають одним із важливих засобів

моніторингу якості освіти, яке проводилося задля порівняння природничо-математичної підготовки учнів в країнах з різними системами освіти, а також виявлення факторів, які впливають на рівень навченості школярів. Метою тестування було також перевірити навчальні досягнення учнів під час виконання практичних завдань. Одержані результати тестування дають можливість порівняти рівень математичної підготовки учнів у різних країнах відповідно до вимог міжнародного тесту. Щодо природознавчого напрямку, то за результатами тестування найкращі показники учнівської успішності з цієї дисципліни було виявлено в учнів таких європейських країн: перше місце – Чеська Республіка (574 бали), Нідерланди (560 балів), Словенія (560 балів), Австрія (558 балів). До другої групи увійшли всього 16 країн-учасниць, серед них Угорщина (554 бали), Велика Британія (552 бали), Німеччина (531 бал) та ін. Швейцарія, Іспанія, Франція, Данія, та інші країни за показниками тестування перебувають на третій позиції, (в них середній бал становить відповідно 552, 517, 498, 478) [11, с. 12].

Важливість зазначеного дослідження полягала в тому, що оцінювалися рівень математичної та природничо-наукової підготовки випускників середніх навчальних закладів з позицій міжнародних пріоритетів у контексті практичної площини соціальної адаптації підлітків у сучасному світі.

Важливо зазначити, що рівень математичної та природничо-наукової грамотності учнів перевірявся за допомогою єдиного тесту, який містив завдання, спрямовані на визначення знань основних понять з цих дисциплін, а також умінь використовувати здобуті знання у повсякденному житті. Водночас перевірялися вміння аналізувати запропоновані ситуації, встановлювати зв'язки між причинами та наслідками, використовувати власні знання в різних соціальних контекстах.

Лідерами цього дослідження стали країни, учні яких показали найвищі результати: з математичної грамотності – Нідерланди, Швеція, Данія; із природничонаукової грамотності – Нідерланди, Швеція, Ісландія, Норвегія, Данія та ін. [9, с. 10].

Щодо природничих наук і математики, то увага більше зверталась на вміння застосовувати свої знання, ніж на загальну компетентність. Отже, постає питання: «чи є панель визначених компетентностей ідеальною, чи вона є тим, що потребує перевірки»? Стосовно англо-саксонських країн варто зауважити, що тут результати є високими, як і у Франції. Результати тестування свідчать про те, що все, що вивчається в школі, є добре засвоєним. Дослідження показало, що ті труднощі, які мали учні при виконанні завдань оцінювання, є суттєвими і потребують вивчення.

Необхідно зауважити, що одним із завдань досліджень PISA і TIMSS було визначення факторів, які впливають на загальну успішність учнів.

За результатами дослідження TIMSS в основній школі не виявлено великих розбіжностей у показниках успішності з математики серед дівчат і хлопчиків. І навпаки, результати TIMSS вказують на відмінності в рівні знань з природознавства в багатьох країнах і за спостереженнями фахівців вони залежать від галузі природознавства, що вивчається, та особливостей системи освіти в країні. На практиці не було виявлено суттєвих відмінностей у виконанні завдань з біології. Лише невеликі розбіжності на користь хлопчиків зафіксовано у результатах дослідження з таких предметів, як хімія і географія. Проте у багатьох країнах результати з фізики серед хлопців є значно вищими, ніж серед дівчат [4, с. 56].

Одним з вагомих факторів, що впливає на результати успішності школярів, виявився професійний. Отже, професія батьків відіграє неабияку роль у навчанні дітей. За результатами персонального анкетування, яке проводилося після закінчення тестування, встановлено, що якщо учнів розподілити за міжнародною шкалою професій їхніх батьків та взяти дві крайні групи по 25%, які мають найнижчі та найвищі показники, то показники одержаних оцінок за грамотність і читання будуть суттєво відрізнятися між собою. За даними дослідження найбільша відмінність – у 114 балів – помічена в учнів Швейцарії та Німеччини [3, с. 21].

До вагомих факторів, які впливають на результати тестування, дослідники відносять освіту батьків. Відзначено пряму залежність між освітою батьків та успішністю виконання тесту випускниками: чим вищим є рівень освіти батьків, тим вищим є і рівень навчальних досягнень учнів як з математики, так і з природознавства. У родинях, де мати не має середньої освіти, діти мають набагато нижчі показники успішності, ніж учні, матері яких мають таку

освіту. Проте наявність у матері диплома про вищу освіту не має такого значного впливу на результати тестування дитини, як наявність середньої освіти [3, с. 21; 9, с. 16].

Серед факторів, які впливають на успішність учнів, науковці називають також рівень забезпеченості сімей, культурне середовище родини (наявність бібліотеки, творів мистецтва, музичних інструментів тощо). Відзначено, що учні з найбільш забезпечених сімей мають у середньому кращі результати [9, с. 17].

Французькі інспектори (А. Ушот, Ф. Робен, А. Арман, Ж.-П. Баррю, Ж.-П. Шассен, П. Мальо, Ж.-Л. Мішар, К. Рюже, А. Сера), які були відповідальними за проведення міжнародних досліджень, зазначають, що «великі розбіжності між отриманими результатами оцінювання знань учнів міжнародного дослідження свідчать про різноманітність національних і міжнародних традицій» [11, с. 6].

Ж.-К. Емін наголошує, що при порівнянні освітніх систем країн «необхідно враховувати те специфічне, що має кожна з них, що пов'язано з історією, культурою, політикою. Досвід міжнародного порівняння свідчить про те, що освітні системи є продуктами історії, культури, політичної та соціальної систем» [8].

Міжнародні порівняльні дослідження передбачають виявлення не лише позитивних моментів, а й недоліків в освітніх програмах. Крім того, на основі їх результатів (інформації) центральні органи освіти можуть застосовувати інструментарій, який сприятиме підвищенню успішності учнів, продуктивності діяльності вчителів та ефективності роботи шкільних закладів загалом. Разом з тим за даними міжнародного моніторингу можна простежити за процесом розвитку освіти в будь-якій країні, якщо управління освітніми системами є децентралізованим [7, с. 18].

Зазначимо, що високий рівень якості навчання будь-якої держави не завжди залежить від кількості вкладених ресурсів. За спостереженням науковців, інноваційною тенденцією у світовій моніторинговій сфері є наголошення на результатах освітньої системи [5, с. 61]. На думку О. Локшиної ефективність функціонування системи освіти кожної країни можна визначити лише за результатами, що вона продукує (досягнення учнів з найголовніших дисциплін, кількість учнів, які склали випускні іспити, другорічництво, професійна підготовка та ін.) [6, с. 108].

Таким чином, у процесі підготовки до проведення міжнародних порівняльних досліджень у країнах, учні яких брали участь у тестуванні, організовано національні групи дослідників, котрі мали доступ до міжнародної мережі експертів у галузі освіти та спільно розробляли моделі оцінювання з урахуванням національних особливостей. У цих державах було створено національні центри з проведення дослідження, що є свідченням важливості питання шкільної освіти, зокрема якості навчання учнів.

У країнах Західної Європи наприкінці ХХ ст. сформована мережа дослідницьких педагогічних центрів. Лише у Німеччині налічувалося до 2 тис. закладів такого типу. У Франції створено Центр педагогічної документації і програмування (DPD), у Великій Британії діяло Товариство педагогічних досліджень. Координацію педагогічних досліджень здійснювали такі міжнародні центри: Міжнародний інститут педагогічних досліджень (Німеччина), Міжнародний педагогічний центр (Франція), Центр досліджень з порівняльної педагогіки (Велика Британія) та ін. Метою цих інстанцій була всебічна підготовка до участі в проведенні міжнародного дослідження, експертна діяльність, обробка результатів проведеного тестування, ознайомлення з результатами порівняльного дослідження та їх висвітлення на державному рівні.

Проведення міжнародних порівняльних досліджень передбачає насамперед визначення рівня якості національної системи освіти порівняно з іншими освітніми системами та встановлення рейтингу країни за освітнім показником. Важливо, що показники міжнародних досліджень об'єктивно відображають стан освіти в будь-якій країні, дають змогу з'ясувати розбіжності в рівні знань учнів і зрозуміти причини їхнього виникнення, а також розробляти і встановлювати єдині стандарти для моніторингу динаміки розвитку освітньої системи [5, с. 64].

Беручи участь у порівняльних дослідженнях, країни-учасниці мають змогу не лише вивчити стан освіти в будь-якій державі, простежити зміни, які відбуваються в освітніх системах країн ЄС, а також розробляти і встановлювати єдині освітні стандарти, що є

необхідним елементом в одержанні якісної освіти і прямим свідченням про прагнення до інтеграції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк А. Нариси з порівняльної педагогіки: посібник з порівняльної педагогіки для студентів вищих пед. закладів освіти / А. Василюк, К. Корсак, Н. Яковець. – Ніжин: Ред.-видав. відділ НДПУ, 2002. – 119 с.
2. Джурицкий А. Н. Реформы зарубежной школы: надежды и действительность / А. Н. Джурицкий. – М.: Знание, 1989. – 80 с.
3. Іванюк І. Міжнародна програма PISA як інструмент зовнішнього оцінювання учнів / І. Іванюк // Шлях освіти – 2004. – № 3. – С. 16–21.
4. Іванюк І. Міжнародні порівняльні дослідження як інструмент моніторингу якості освітніх систем / І. Іванюк // Моніторинг якості освіти: світові досягнення та українські перспективи / за заг. ред. О. І. Локшиної. – К.: К. І. С., 2004. – С. 48–59.
5. Локшина О. Міжнародні порівняльні дослідження якості знань учнів як інструмент діагностики якості освітніх систем / О. Локшина // Педагогіка і психологія. – 2007. – № 2. – С. 60–70.
6. Локшина О. І. Моніторинг якості освіти: світовий досвід / О. І. Локшина // Педагогіка і психологія. – 2003. – № 1. – С. 108–116.
7. Auffray A. Niveau scolaire: pays canceres et bons élèves – Mauvais reveils après une étude de L'OCDE portant sur 250000 élèves de 32 Etats / A. Auffray. – La Liberation. – 07.01.2002. – 18 p.
8. Emin J.-C. Les grandes lignes du dispositif d'évaluation du système éducatif français [Електронний ресурс] / J. -C. Emin ; Direction de la programmation et du développement ; Ministère de la jeunesse, de l'éducation nationale et de la recherche. – 2002. – Режим доступу : <http://www.education.gouv.fr/dpd/ni.htm>
9. Compétences pour le monde de demain. Résultats supplémentaires à l'enquête PISA 2000. Institut de statistique de l'UNESCO. Edition de l'OCDE. Paris : Cedex 16. – 2003. – 24 p.
10. L'école française jugée par l'OCDE. // Le Figaro. [Електронний ресурс]. – 4.12.2001. – Режим доступу : http://www.figaro.fr_
11. Les livrets de compétences: nouveaux outils pour l'évaluation des acquis. Rapport à monsieur le ministre de l'Éducation nationale, N° 2007 – 048 juin 2007.
12. Robin I. Les compétences en lecture des jeunes de 15 ans : une comparaison internationale / I Robin, T. Rocher // Les élèves de de 15 ans. Premiers résultats d'une évaluation internationale des acquis des élèves (PISA), Note d'information, DPD, №01.52, décembre 2001 – 95 p. – Режим доступу: <http://www.pisa.oecd.org>